

Ingrid Liljeroth

Från antroposofi till intuitiv metod: Några teoretiska aspekter

Från antroposofi till metod – en process i flera steg

Temat "Vägar till en intuitiv metodik - Hur blir antroposofi till metod?" är en intressant fråga i sig men också en sammanfattning av den utmaning som vi inom det offentliga systemet står inför. Det kan skrivas om på följande sätt: "Hur får det vi gör djupare kvaliteter och för individen livsavgörande effekter?"

Temat visar att det är fråga om en process, en väg att gå. En övergripande idé som antroposofin omsätts inte med automatik i handling. Ruediger Grimm tar i sin artikel upp bra exempel på hur en intuitiv metodik kan ta sig uttryck i verkligheten, som fenomen, bli konkret och situationsbunden. Exempelen visar att det är en process som kan gå väldigt snabbt. Man vet till synes plötsligt hur man ska handla. I ögonblicket ser man inte processen. Efteråt kan man dock reflektera kring skeendet och förstå vad som verkade. Men ibland är det en lång process. Egentligen är den nog längre än den verkar. För att få tillgång till en intuitiv idé professionellt krävs ansträngning och medvetenhet. Jag kommer här att från mitt perspektiv beskriva detta fenomen teoretiskt.

När jag arbetade med rapporten "En idé och dess utveckling" blev betydelsen av en idé tydlig. Idén visade sig vara det som gav kvaliteter i metoderna. Grunden är därmed förankrad i tänkandet och metoderna i handlandet. Processen består alltså av vägen från tänkande till handlande.

Detta resultat hjälpte mig vidare i mitt kunskapssökande. Jag har sedan strävat efter att undersöka vad denna väg handlar om och ser att det finns flera steg. Just nu kan jag urskilja åtta steg där fyra formar den filosofisk - psykologiska grunden eller *värde - och medvetenhetsnivån* och de övriga fyra den praktiskt - pedagogiska nivån eller *görandenivån*. Jag använder de stegen för att skapa en struktur på mina reflektioner.

Idén ger liv och kvalitet

En idé ger riktning framåt. Mål är till skillnad från en idé kortsiktiga och alltför konkreta för att kunna möta vad som händer i framtiden. Vi vet inget om framtiden. Vi har bara här – och - nu till vårt förfogande. En idé är flexibel och kan ge stöd i att förstå hur man kan hålla sig kvar på den väg man vill gå. En utvecklad idé som den antroposofiska människobilden har förutsättningar att bli riktninggivare framåt och på djupet.

I det offentliga systemet finns en allvarlig brist på denna nivå. En överordnad, kollektiv, idé eller vision saknas. Beslut och åtgärder styrs i stället av stela principer eller modetrender. I en sådan process försvinner individen.

Kärnvärden tydliggör idén

Det andra steget består i att tränga in i idén och utveckla vad det innebär inom olika områden relevanta för verksamheten.

Läkepedagogik och socialterapi riktar sig till *människor med funktionshinder*. Ett kärnvärde handlar då om vad funktionshinder innebär för människan. Den antroposofiska idén ger stöd i att finna ett svar. Människan är ett andligt väsen i vardande och funktionshindret är del i detta växande. Därmed får också livet en djupare mening och vardagen kan bli meningsfull.

Mer konkret ser jag funktionshinder som en brist i de redskap som människor behöver i det samhälle de lever i. Personen står i en mer utmanande livssituation än vi andra och måste kämpa mer.

Ett annat kärnvärde är *kunskapssyn*. Yrkeskunnande bygger på kunskap. Den process som leder från idé till metodik får ett större djup om den präglas av en medveten kunskapsteori. Steiners ”Kunskapsteori” beskriver människan som ett komplext väsen, ett system i moderna termer. Den har genererat kunskaper inom olika fält från filosofi över psykologi och pedagogik till medicin. Jag vet inget kunskapssystem som har samma helhetsperspektiv som, om det verkligen genomsyrar praktik, ger både djup och kontinuitet.

Ett tredje kärnvärde berör *verksamheten eller arbetsfältet*. Vad ska en läkepedagogisk eller socialterapeutisk verksamhet bidra med? En verksamhet är en arena som formas av relationer och aktiviteter. I en forskargrupp där jag medverkar har vi funnit att den styrs av tre grundkrafter, nämligen individer, strukturer (tankemönster, kunskaper etc.) och processer (lärande, kommunikation, historia – nu - framtid etc.). Uppmärksamhet behöver ägnas också åt att medvetandegöra och bearbeta dessa krafter.

Allt går genom individer. Ett fjärde kärnvärde har därför att göra med *egenperspektiv*. Hur ser jag på min roll? Vad vill jag ge? Vad ger jag? Vad förväntar jag mig av andra? etc. Till detta kan fogas ett femte kärnvärde, nämligen *etik*. Två frågor kan belysa denna: Med vilken rätt ingriper jag i en annan människas liv? Med vilken rätt ingriper jag inte?

Både idé och kärnvärde bör bearbetas inte enbart individuellt utan också kollegialt i en medarbetargrupp eller i en verksamhet för att få effekt. Inom den antroposofiska läkepedagogiken och socialterapi finns dessutom samhörigheten nationellt och internationellt med många möjligheter att inspireras och få nya tankar. Men all kunskap har ett unikt drag och därför formas verksamheter med samma grund aldrig helt identiska. Hur uppfattas olikheter mellan institut/verksamheter?

Förhållningssätt – att integrera idé och värden med den egna personen

Eftersom allt går genom individer ligger det också på varje enskild medarbetare att aktivt delta i denna kunskaps- och utvecklingsprocess. Det tar sig uttryck i förhållningssättet, sinnelaget. Kärnan i förhållningssättet är *tänkandet*. Det påverkas av vad personen för med sig av egenskaper, erfarenheter, intressen, kunskaper mm. Mycket är omedvetet. Bearbetningen handlar därför också om att medvetandegöra hur tolkningar och reaktioner påverkas av egna uppfattningar och upplevelser.

En person, Bob Moore, som jag har gått utbildning för, talar om ”thought pollution”, tankeföroreningar, en bra bild av ett fenomen som kan skapa blockeringar och konflikter om man inte är uppmärksam på dem. Det kan handla om ensidighet i tänkandet eller fasthållande

vid negativa uppfattningar, som kanske t.o.m. har övergått i tvångstankar. Ibland tar vi till oss begrepp, citat och uppfattningar utan reflektion vilket också kan ”förorena”. Exempel är obearbetade antroposofiska begrepp eller alltför generaliserande uppfattningar om vad t.ex. ett funktionshinder har för konsekvenser för en person.

Ett intressant fenomen som Rudolf Steiner tagit upp och som Ruediger Grimm diskuterar är *polaritet*. Det verkar som om polaritet är ett utmärkande drag i allt levande. Det skapar ett spänningsfält där en kamp försiggår och kan föra personen vidare i utvecklingen. Naturvetarna talar om *polariteten kaos-ordning* vilken jag funnit användbar att tänka kring. Kaospolen står för bl.a. energi, process och det nya, medan ordningspolen sorterar med hjälp av redan etablerade tankemönster. Utveckling handlar om att å ena sidan ta till sig det nya, våga stanna i det så att det kan få form och att å andra sidan reflektera över om de tankemönster som aktiveras kan ge stöd i förståelsen eller behöver ändras. I spänningsfältet verkar jaget enligt Matti Bergström.

Tänkandet är förankrat i denna polaritet. Den ena polen är det intuitiva och den andra det intellektuella tänkandet. *Intuitionen* arbetar på en icke-medveten nivå, har kontakt med kaospolen och det som sker här – och – nu. Det utmärks av en stor informationskapacitet och ett helhetstänkande. Språket är bilden. *Det intellektuella* eller, för att betona det bearbetande momentet, reflektionen, fungerar medvetet och har därmed en mindre informationskapacitet. Det analyserar, ordnar, kategoriserar och tolkar och bygger på redan etablerade strukturer. Språket är ord och begrepp. Den är långsammare än intuitionen och skapar distans till skeendet. Tänker gör man efteråt.

Att i en situation få en intuitiv idé skulle då handla om att man kopplar bort det medvetna tänkandet och låter det nya få formas till en gestalt utan att ingripa i processen med tolkningar. Efteråt kan man sedan reflektera över upplevelsen och dra slutsatser.

Intuitionen kan emellertid blockeras. Det sker om man är okoncentrerad. Tidigare händelser kan distrahera. Rädsla, ilska, besvikelser etc. kan väckas och bli styrande, vilket kan ske omedvetet. För att en intuitiv idé ska formas krävs fullständig närvaro, med ett aktuellt begrepp mindfulness. Ett annat exempel på möjliga orsaker till blockeringar är när kunskaper inte bearbetats och blivit personens ”egendom” utan bildar stela strukturer. Det är lätt att bara lära in utan att omvandla dem, inte minst när man verkar inom ett så sammanhållet kunskapssystem som det antroposofiska.

Förhållningssättet är ett rörligt fält och förändras ständigt. Inom läkepedagogik och socialterapi betonas att medarbetare själva måste arbeta på sin egen utveckling för att kunna stödja dem man arbetar med. Det påverkar förhållningssättet och fördjupar kommunikation och möte.

Eleven/den vuxnes personliga utveckling präglar mötet

I arbete med människor avgör relationen vad som sker vilket Ruediger Grimm också betonar. En strävan eller ambition i insatser handlar därför om vilka uppfattningar och kunskaper som ligger till grund för hur individens utveckling stärks. Ruediger Grimm lägger vikt vid att medarbetare leds av barnets väsen, vilket kräver inlevelse och reflektion. Frågan är vad det betyder i vardagen och i mötet.

Detta sätt att tänka är inte så vanligt i icke antroposofiska verksamheter. Man kan utgå från att när en elev eller en vuxen person kommer till en läkepedagogisk eller socialterapeutisk

verksamhet för de med sig upplevelser av att inte kunna, inte ha värde. Att bygga upp självkänsla, självbild, självförtroende och självständighet, grundstenar i identiteten, kan vara en mödosam process där eleven/den vuxne måste ändra sina perspektiv. Det kräver medvetenhet och uthållighet hos läkepedagog/socialterapeut. Successivt kan tillit och förtroende byggas upp. Det kan ske genom en intuitiv idé som ger personen en upplevelse av att bli förstodd. Sådana upplevelser förändrar dennes förhållningssätt som kan få nya kvaliteter som att våga göra nya erfarenheter och pröva egna förmågor.

Det är också i de två fälten förhållningssätt och personlig utveckling som möjligheterna till ett större djup finns. Mötet kan då leda till att båda parter växer.

Mål handlar om medvetenhet om de närmaste stegen

Den personliga utvecklingen blir aldrig färdig. Identiteten måste ständigt erövrats. Mål uppnås och blir till kunskaper och färdigheter. De kan vara ett stöd för vad man vill arbeta med praktiskt. För att bli meningsfulla behöver de sättas i ett större sammanhang. Därmed kan de för eleven/den vuxne bli stärkande och för läkepedagogen/socialterapeuten redskap i ett målmedvetet arbete. De skapar kontinuitet i vardagen och ger trygghet.

Innehåll ger upplevelser

Innehållet är relaterat till vilka upplevelser som varje situation ska ge. Genom att antroposofin betonar människans hela utveckling finns förutsättningar för varierade erfarenheter och upplevelser. Olika sidor hos individen tilltalas. Intuitiva idéer får mer näring och kan nog lättare formas i ett sådant sammanhang.

Ensidighet i aktiviteter stimulerar färre sidor hos individen och begränsar därmed de budskap som förmedlas i en situation. En ganska utbredd tendens i de offentliga insatserna är att man inte tar tag i problem utan låter situationen vara som den är. Elever/vuxna inom läkepedagogik och socialterapi har troligen erfarenheter av att de vuxna inte alltid försökt förstå dem eller ta dem på allvar. Också en förändring i den upplevelsen kan göra att nya sidor kommer fram. Att se en person som en gåta är ett tilltalande sätt att närma sig någon som står inför en utmanande livssituation och något som kan dra fram nya idéer.

Metoder är det yttersta redskapet i processen

Metoder handlar om att tydliggöra processen i det sista ledet. De blir en form av språk. Om de genomsyras av den grundläggande idén, kärnvärdena, ett medvetet förhållningssätt och kunskaper om den personliga utvecklingen kan metoder stärka viktiga erfarenheter och stimulera utvecklingen inom olika områden. Det ger tillbaka till läkepedagogen/socialterapeuten upplevelser som kan ge kreativa associationer.

Arbetsformer kan stärka medarbetaren

De arbetsformer som byggs upp förmedlar och utvecklar det kollegiala förhållningssättet, atmosfären i verksamheten, och möjligheterna att bearbeta olika frågor. Det uttrycks i arbetsmiljö och samarbetsklimat. Om arbetsformerna stärker medvetenhet och kunskapsutveckling och skapar en känslomässig trygghet kan medarbetarna vara mer avspända och öppna vilket påverkar möjligheterna att fungera på en intuitiv nivå.

Då uppstår också färre blockeringar och det är lättare att våga pröva nya tankar. Om alla inom en verksamhet kan förenas i en tillit till att förändring och utveckling är möjlig kan verksamhetsatmosfären präglas av hopp vilket stärker allas insatser.

Läkepedagogik och socialterapi kan stimulera till nya perspektiv i samhället

När läkepedagogiken kom till Sverige var det i en tid när utrymmet för ett nytt tänkande och ett nytt perspektiv var litet. Det tog tid innan det offentliga systemet tog aktiv ställning. Egentligen var det först på 1960-talet som myndigheter började styra på ett mer medvetet sätt. I nuläget ser myndigheterna sin styrning som självklar men ensidig. Den utvecklingsfas vi är i kan väcka farhågor om vart vi är på väg. Tendensen att agera ytligt gör att processer på djupet inte tas tillvara och stärks. Det kan få som konsekvens att tankemönster som är motsatta dem, som vi vill ska styra, aktiveras.

Det som försvagar utvecklingen handlar främst om brister på värde - och medvetenhetsnivån. Tänkandet har svag förankring i hur det faktiskt är. Man generaliserar för mycket och försöker skapa förändring genom att ändra ytliga strukturer som organisation och rutiner ("Vi måste se över våra rutiner"). Åtgärder kan vara krav på formulering av planer, t.ex. handlingsplaner, som ofta inte heller är förankrade i de processer som är på gång. En allvarlig brist är akademiseringen av utbildningar och låg värdering av kunskaper i praktik. Den fråga som majdagarna tar upp är främmande för högskolorna. Jag skulle önska att förhållningssättet inom myndigheter mer skulle präglas av frågor och genuin nyfikenhet i övertygelsen att vi behöver nya perspektiv på de offentliga insatserna.

Samtidigt söker sig andra rörelser in i de utrymmen som skapas här och var. Det går att hitta intressen för djupare perspektiv där intuition och kreativitet betonas. Helhetsperspektiv beskrivs vetenskapligt i systemteorin, och lärande och utveckling fokuseras ofta.

Det är hoppgivande att ta del av de ambitioner som majdagarnas tema uttrycker. Även om antroposofin är speciell så är tänkandet egentligen generellt. Här ligger ett fält som det finns anledning att sprida i samhället. Att diskutera examensrätt för utbildningarna är ett redskap att väcka intresse för nya perspektiv. Det finns banbrytande nya kunskaper som stämmer väl överens eller tangerar de antroposofiska kunskaperna. De kan stödja varandra om de diskuteras och jämförs. Möjligen blir antroposofin lättare att förstå.

Jag är övertygad om att det forskningsarbete som håller på att växa fram inom läkepedagogik och socialterapi kan skapa möjligheter att "uppdatera" idé och kunskap. Det kan föra med sig i förhållande till vår tid mer förståeliga kunskaper byggda på antroposofi inom forskning, utbildning och praktik. Något att uppmärksamma i det sammanhanget är att inte hamna i underläge och gå i försvar utan delta på samma nivå, förklara, ställa frågor, väcka nyfikenhet genom att ge nya perspektiv och tankar, vara förebild – en roll som inte är främmande för läkepedagogik och socialterapi.